

УДК 371.132

Андрій Максютів

ДЕОНТОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті висвітлюється роль деонтологічної підготовки майбутнього учителя у його професійній діяльності. Проводиться короткий ретроспективний аналіз поняття деонтологія, професійна деонтологія, педагогічна деонтологія та деонтологічна підготовка, визначаються фактори професійного успіху педагога, з точки зору деонтології. Висвітлюються деонтологічні норми у професійній діяльності майбутнього учителя та необхідність їх дотримання. Доведено, що у системі фахової підготовки майбутніх учителів необхідно цільовим орієнтиром обрати деонтологічну підготовку педагога.

Ключові слова: деонтологія, професійна деонтологія, деонтологічна підготовка, педагог, учитель, професійна діяльність, професійний успіх.

В статье освещается роль деонтологической подготовки будущего учителя в его профессиональной деятельности. Проводится короткий ретроспективный анализ понятия деонтология, профессиональная деонтология, педагогическая деонтология и деонтологическая подготовка, определяются факторы профессионального успеха будущего учителя, с точки зрения деонтологии. Обращается внимание на деонтологические нормы в деятельности педагога и необходимость их соблюдения. Доказано, что в системе профессиональной подготовки будущих учителей необходимо целевым ориентиром выбрать деонтологическую подготовку педагога.

Ключевые слова: деонтология, профессиональная деонтология, деонтологическая подготовка, педагог, учитель, профессиональная деятельность, профессиональный успех.

The article highlights the role of deontological training teacher in his professional activity. A short retrospective analysis deontological concepts. Deontology interpreted as a specific system of knowledge about proper, mandatory field, based on the requirements of public morality. Professional ethics – the science Interdisciplinary Section ethics and sociology of morality that considers problems professional duties, requirements, norms and proper behavior in relations system. Teaching ethics – a set of ethical standards and principles of conduct teacher during his duties. Indicator deontological culture of the teacher is his ability to cooperation and mutual respect and equality of the parties – a necessary condition of this culture. By determining factors of teacher professional success, in terms of ethics, highlights the requirements of

professional ethics to educators. The attention to ethical standards in the activities of the teacher and the need to respect them. The attention that the desire of society to gain a new quality, which would correspond to the current level of world civilization is undoubtedly connected with the need to view many deontological foundations of the educational process, not only in terms of awareness, but also spiritual reflection. The author concludes that the system of professional training of future teachers should choose targets deontological training teacher.

Key words: *ethics, professional ethics, deontological education, teacher, professional activity, professional success.*

В залежності від соціальних перетворень, що відбуваються у суспільстві, набувають змін ставлення певних професійних груп до людей, що пов'язані з їх діяльністю та користуються результатом цієї діяльності. Це стало причиною появи низки норм професійної етики, які підтримують престиж професійних груп у суспільстві, створюють позитивне ставлення до них. На початку ХІХ століття виникає особливий інтерес до професійних етичних норм, з'являється система наукових знань про обов'язок та норми належної професійної поведінки людей в трудовій діяльності під назвою «деонтологія».

Теоретичну основу дослідження складають праці, в яких розкриті загальні основи деонтології (І. Бентам, І. Кант, Дж. Мілль); характеризуються окремі галузі професійної (М. Петров, О. Скакун, С. Сливка, В. Горшеньов, О. Шмоткін) та педагогічної (М. Васильєва, К. Левітан, Г. Караханова, Л. Хоружа) деонтології; висвітлюється сутність і зміст деонтологічної підготовки фахівців (Т. Карпова, К. Коробова, М. Орешкіна, Л. Переймибіда, В. Соколов) [4–10].

Метою статті є дослідження ролі деонтологічної підготовки майбутнього учителя до його професійної діяльності.

«Деонтологія» грецького походження (deontos – «належне», і logos – «вчення»), що перекладається як наука про належне. Таким терміном інколи позначають розділ етики, в якому вивчаються проблеми обов'язку людини, сфера належного (того, що повинно бути), всі форми моральних вимог до життєдіяльності людей та відносин між ними [1]. Вперше цей термін було введено англійським вченим І. Бентамом, який застосував його для позначення теорії моральності загалом у своїй праці «Деонтологія, чи наука про мораль» – «Deontologie or the sciense of morality») [2, с. 2].

Деонтологія формувалась як специфічна система знань про належне, сферу обов'язкового, виходячи з вимог суспільної моралі. Так, в одному із дореволюційних словників іншомовних слів «деонтологія» розглядається як наука про обов'язки людини, про особливу і державну моральність, про особистісні та громадські обов'язки, тобто як наука про належне [3, с. 192].

З часом принципи деонтології знайшли своє відображення в різних професійних кодексах: юристів, соціальних працівників, журналістів та педагогів.

Професійна деонтологія – це міждисциплінарна наука, розділ етики та соціології моралі, що розглядає проблеми професійного обов'язку, вимоги, нормативи та належну поведінку в системних відносинах [4, с. 26].

Поняття педагогічної деонтології К. Левітан трактує як «науку про професійну поведінку педагога» [5, с. 5]. Тобто, педагогічна деонтологія – це сукупність етичних норм та принципів поведінки педагога під час виконання своїх обов'язків. Ще пізніше деонтологію почали відрізняти від вчення про моральні цінності. Деонтологія вивчає форми вираження належного, шляхом якого моральність виражає вимоги соціальних законів, приймає різні форми в особистій поведінці, загальних нормах і вимогах [6, с. 20].

М. Васильєва звертає увагу, що у цільовій комплексній програмі «Вчитель» зазначається необхідність та значущість оволодіння вчителями базовими знаннями з питань законодавства про освіту, нормативними документами, що регламентують поведінку педагога, містять вимоги до його особистісних якостей. Тому використання деонтологічного аспекту в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя зумовлено високою роллю його педагогічної праці, необхідністю постійної взаємодії між учасниками педагогічного процесу, в якому дотримання обов'язку педагогом стає особливо значущим, оскільки від цього залежить майбутнє вихованців [7, с. 5].

Деонтологічна підготовка майбутнього учителя, на думку М. Васильєвої, – це цілеспрямований керований процес, який забезпечує деонтологічну компетентність шляхом оволодіння майбутнім педагогом деонтологічними знаннями та уміннями, розвитку відповідних особистісних якостей, необхідних для здійснення нормативної професійної поведінки. Зміст деонтологічної підготовки педагога включає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, процесуальний та аналітико-рефлексивний компоненти [7]. Саме в результаті деонтологічної підготовки формується та розвивається деонтологічна культура педагога.

Слід зазначити, що елементи деонтологічних норм з'явилися разом із появою педагогічної діяльності як особливої суспільної функції. На початку деонтологічні норми існували у вигляді свідомості та закріплювалися у прислів'ях, приказках, неписаних правилах. Окремі з них дійшли до нашого часу і знайшли відображення у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, норма поважати особистість вихованця не є новою. Її висували великі педагоги минулого Я. Каменський, К. Ушинський, І. Песталоцці. Гуманізм вчителя, В. Сухомлинський вбачав в його умінні бачити та розвивати в дітях все найкраще через прищеплення

їм позитивних якостей. Великий педагог застерігав нас від того, щоб колектив вихованців не заступив вчителю окрему особистість з її духовним світом, бо колективізм це не розчинення особистості в колективі, а розвиток її у ньому. Поважати кожного студента, бачити в ньому особистість – складна робота розуму та серця викладача.

Взаємовідносини між учасниками педагогічного процесу у вищому навчальному закладі керуються програмою, навчальними планами, статутами, розкладом занять та іншими адміністративними засобами. Як наслідок цього мають офіційно-діловий характер. Під офіційними взаємовідносинами розуміємо відносини, що регулюються в межах лише професійних стосунків, за яких особистісні риси вихованців не завжди достатньо враховуються. Ділові стосунки можуть сприйматися вихованцями як бездушні. Інший характер мають людські взаємовідносини викладача зі студентом. Людські взаємовідносини – це ставлення педагога до вихованця як до носія неповторної сукупності особистісних якостей, з якими необхідно рахуватися під час освітньої діяльності. В таких взаємовідносинах педагог сам діє як носій індивідуальних якостей, мисляча особистість. Педагогічний процес в цьому разі дійсно відповідає вимогам деонтологічних норм.

Таким чином, факторами професійного успіху педагога, з точки зору деонтології, є такі: вміння долати психологічні труднощі, що виникають під час педагогічної діяльності, а саме володіння своїм самопочуттям, вміння поводити себе вільно та невимушено, знайти необхідну інтонацію, вираз обличчя, жест; вміння вислухати вихованця. Педагог зобов'язаний розвивати в собі здібність слухати мовчки, не перебиваючи, стримувати свої емоції, зважувати відповіді. Слід уникати поганої звички слухати, не дивлячись на людину, реагувати на будь-яку відволікаючу дію, займатися під час бесіди сторонніми справами. Все це необхідно не тільки для отримання потрібної інформації та виявлення позиції співбесідника, але і для зняття психологічної напруги, що значно полегшує подальшу взаємодію. Атмосфера взаємодовіри, доброзичливості допомагає викладачу та студенту пізнати свої позитивні якості, долати труднощі, реалістично ставитись до себе та оточуючих.

Прагнення суспільства набути нової якості, яка б відповідала сучасному рівню світової цивілізації, безперечно, пов'язане з необхідністю перегляду багатьох деонтологічних основ освітнього процесу не тільки з точки зору їх усвідомлення, але й духовного відображення.

Протягом багатьох століть існують різні точки зору щодо проблеми функціональних обов'язків викладача. Для одних він просто викладач конкретного навчального предмету, в основі якого полягає та чи інша наука. Для інших – він не лише викладач-предметник, але перш за все наставник молоді, людина, яка сприяє становленню особистості виховання.

Звідси й різне розуміння ролі деонтологічної підготовки у вищій школі. З одного боку, домінуюча роль надається «озброєнню» студента комплексом наукових знань та підготовка його до втілення цих знань у подальшій професійній педагогічній діяльності, з іншого – забезпечення всебічного розвитку особистості людини-громадянина, що містить у собі необхідну наукову освіту, є деонтологічно підготовленою.

У результаті дослідження було доведено, що побудова взаємовідносин між викладачем та студентом на такій основі є зразком деонтологічного підходу до здійснення освітнього процесу. Загальна ж незадоволеність результатом деонтологічної підготовки студентів, станом взаємовідносин у педагогічних колективах диктує для кожного викладача необхідність творчого пошуку.

Офіційними джерелами професійної деонтології є документи про стандарти відповідних професій (зокрема, етичні професійні Кодекси), в яких сформульовано ідеї, принципи, методи, умови і порядок їхнього саморегулювання, а також відображено суспільні вимоги, встановлені норми й правила належної професійної поведінки фахівців [10, с. 42]. Це свідчить про те, що у професійному середовищі медичних працівників, юристів, психологів, соціологів, соціальних педагогів й вчителів відбулося усвідомлення своєї професійної приналежності, соціальної ролі й місії, що накладає на них професія, своїх професійних цілей, завдань і необхідності контролю, що забезпечує їх належне здійснення.

Отже, у системі фахової підготовки майбутніх учителів необхідно цільовим орієнтиром обрати деонтологічну підготовку. Необхідно також шукати нові технології, здатні забезпечити досягнення поставленої цілі. Це складна проблема, яку ми не в змозі вирішити в межах однієї статті чи навіть в одному окремо взятому дослідженні. Ці вимоги особливо актуальні в контексті тих завдань, які ставить перед освітянами сучасне суспільство: «Відкрити найширший простір для виявлення здібностей дитини, зробити її життя духовно багатим, багатограним». Деонтологічна підготовка майбутнього учителя є необхідною складовою його фахової підготовки. Досягти високих результатів у педагогічній справі без належного рівня деонтологічної підготовленості неможливо. Перспективу подальших наукових пошуків з окресленої проблеми становить дослідження педагогічних умов деонтологічної підготовки майбутніх учителів географії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов.ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
2. Избранные сочинения Иеремия Бентама / Пер. А. Н. Цапина и А. Н. Неведомского. – Спб : Рус.кн.торговля, 1867. – Т. 1 – 678 с.

3. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка / Сост. под ред. А. Н. Чудинова. – 2-е изд. – СПб: Губинский, 1902. – 878 с.
4. Караваев В. А. Педагогические условия деонтологической подготовки студентов, обучающихся на военной кафедре в техническом вузе дисс. ... канд. пед. наук / В. А. Караваев. – Ижевск, 2011. – 153 с.
5. Левитан К. М. Основы педагогической деонтологии. – М. : Наука, 1994. – 192 с.
6. Соловьев В. С. Оправдание добра: Нравственная: философия // Сочинения : в 2 т. / В. С. Соловьев. – М., 1988. – Т. Г.
7. Васильева М. П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога : дис. д.п.н. 13.00.04 / Х., 2003. – 430 с.
8. Лихачев А. Є. Виховання та духовність / А. Лихачев // Педагогіка. – 2001. – № 3. – С. 33–36.
9. Фісун О. В. Проблема фасилітуючої позиції педагога у наукових дослідженнях / О. В. Фісун // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. – 2011. – № 2. – С. 66–71.
10. Полякова Г. П. Деонтологічна підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в аспірантурі [Текст] : дис. ... канд. пед. наук, спец.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Г. П. Полякова. – Кіровоград : Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, 2011. – 311 с.